

VRIENDEN VAN DE STOLP

DE STOLP EN DE STICHTING

De stolpboerderij is een typerend element in het Noordhollands landschap. De verdwijning ervan zou een groot verlies voor het aanzien van ons gewest betekenen.

Nu lijkt het gevaar weliswaar niet zo groot: er zijn immers nog zo'n vierduizend stolpen. Toch worden er regelmatig verliezen geleden, terwijl er een groot aantal bedreigd wordt.

De stolpboerderij is als agrarisch bedrijfsgebouw in de loop van de eeuwen gegroeid, zich steeds aanpassend aan de eisen van de bedrijfsvoering en het gewenste wooncomfort. Voor het eerst in de geschiedenis zijn deze eisen echter zo snel en zo totaal veranderd dat aan de mogelijkheden tot aanpassing getwijfeld wordt. Dan dreigt het gevaar van afbraak. Maar ook als tot verbouw besloten wordt, kan door onkundige ingrepen de waarde - vaak onnodig - geschaad worden.

Dit bracht een aantal 'vrienden van de stolp' ertoe zich te verenigen, met het doel het aanpassen van de stolpen en daarmee hun voortbestaan, op verantwoorde wijze te bevorderen; zonder de bedrijfsvoering te schaden. Gedacht werd aan het leggen van contacten waardoor adviezen op velerlei terrein verkregen kunnen worden. In de praktijk bleek al direct dat er in dit opzicht een grote behoefte bestaat. Vragen kwamen er over subsidie-mogelijkheden, over bouwkundige oplossingen, over te verwachten kosten, over adressen van vaklieden en bouwmaterialen. Met de oprichting van de Boerderijenstichting Noord-Holland (in maart 1988), hebben de 'Vrienden van de stolp' nog meer armslag gekregen om het behoud van de stolp te helpen bevorderen.

R. van de Waal.

Doelstelling van de Boerderijenstichting 'Vrienden van de Stolp'

De Stichting heeft zich ten doel gesteld: 'het behoud en bevorderen van de landelijke bouwkunst in Noord-Holland, in het bijzonder de stolpvormige boerderijen'.

De Stichting tracht deze doelstelling te bereiken door het geven van bouwkundige, financiële en algemene adviezen en andere activiteiten die bevorderlijk zijn voor het doel.

De opzet van de redactie is te komen tot de samenstelling en uitgifte van vier Nieuwsbrieven per jaar.

De activiteiten van de Stichting worden mogelijk gemaakt door bijdragen van de provincie Noord-Holland (1987-1988), het Hofsteefonds te Alkmaar, de Stichting Noordhollandse Welstandscommissie (ten behoeve van de Nieuwsbrief 1988-1989) en de NCM (startbijdrage).

Ondanks deze ondersteuning is de financiële situatie van de Stichting niet anders dan beperkt te noemen.

Het bestuur van de Boerderijenstichting Noord-Holland 'Vrienden van de stolp' wordt gevormd door:

- J. J. Schilstra
Komlaan 23, 1861 EE Bergen.
- dr. ir. R. van de Waal
Offenbachlaan 29,
2102 ZL Heemstede.
- J. van Diepen
Zuiderdracht 14,
1696 AL Oosterblokker.
- C. de Jong
Middenweg 189,
1462 HM Middenbeemster.
- F. Truijen
Dijkeinde 1, 1153 PH Zuiderwoude.
- M. de Kuyper
Rokin 87 1, 1012 KL Amsterdam.
- G. de Vries
Limmerweg 4, 1911 NA Uitgeest.
- M. Groentjes
Schapenlaan 20, 1862 PW Bergen
(02208-94551)
(secretariaatsadres).

De redactiecommissie wordt gevormd door leden van het bestuur.

Kort overzicht van adviezen en contacten sinds het functioneren van de Stichting (v/h werkgroep) van 1987 tot en met oktober 1988.

De adviezen hadden betrekking op:

- bouwkundige aspecten (renovatie, restauratie, bestemmingsverandering, indeling, constructie en diverse bouwdetails);
- historische aspecten;
- financiën, regelingen, subsidies ten behoeve van door particulieren beheerde stolpboerderijen te: Aartswoud, Wognum, Julianadorp, Hoogwoud, Blokker, Schermer, de Hulk, Berkhout, Zuid-Scharwoude, Warmenhuizen, Dirckshorn en Uitgeest.

Adviezen aan/overleg met gemeenten:

Graft-de Rijk, Schermer, Opmeer, Den Helder en Uitgeest.

Contacten waren er met:

- Provincie Noord-Holland
- Stichting Noordhollandse Welstandscommissie
- Culturele Raad Noordholland
- Nationale Contactcommissie Monumentenbescherming
- Hollandse Maatschappij van Landbouw
- Staatsbosbeheer
- Landelijke Werkgroep Boerderijen
- Monumentenwacht Noord-Holland
- Rijksdienst voor de Monumentenzorg

Gerestaureerde stolp, Bobeldijk.

DE NOORD-HOLLANDSE STOLP EN DE BEPLANTINGEN

De Noordhollandse stolpboerderijen, vele eeuwen het karakteristieke werk- en woonverblijf van de boer en zijn gezin. En nog altijd dominant te midden van vele nieuwe woningen en bedrijven die in het open poldergebied hun plaats hebben gekregen.

Naast de karakteristieke vorm van de boerderij kent ook de beplanting van het bijbehorende erf een specifiek karakter. Waarbij evenwel duidelijke verschillen per streek of polder kunnen voorkomen. De beplantingen in de streekdorpen van West-Friesland vertonen toch een wat ander karakter dan die van de stolpen in bijvoorbeeld de droogmakerijen. Echter in één zaak was een grote eenstemmigheid en wel de keuze van de belangrijkste boomsoort voor de hoogopgaande rij- en laanbeplantingen: de iep (hierover verder meer).

De beplantingen rond de stolp bestond uit een aantal onderdelen die sterk verbonden waren met het erfgebruik en de doelstelling en functie die de beplantingen moesten vervullen. In dit artikel wordt slechts getracht een sfeertekening van de beplantingen te geven waarbij geen historische modelreconstructie wordt nagestreefd. De individuele omstandigheden zijn te gevarieerd. Ook wordt in het kort ingegaan op de veranderingen van de beplantingen, het gebruik ervan en tevens worden enkele toekomstbespiegelingen gegeven.

De indelingen van het erf

Het beplanten van het erf van de stolpboerderijen kent een lange traditie. Uit historisch onderzoek, zo dat al beschikbaar is, komt geen éénduidende receptuur naar voren. De aanwezigheid van beplantingen op het erf zal vaak vanuit een bepaalde doelstelling gerealiseerd zijn. Onder doelstelling verstaan we in dit verband: de functie van de beplanting en de daaruit voortkomende beplantingsvorm. Functies die op een boerderij erf voorkomen kunnen bijvoorbeeld zijn: windbeschutting, camouflage, houtproductie, kijkgroen, ver-

fraaiing e.d. Beplantingsvormen die hieruit voortvloeien zijn dan bijvoorbeeld: de boom als vrijstaand individu, in een groep, rij of laan, de struweelbeplanting, de gesloten beplanting van bomen én struiken (windsingel, bosje), de haag, de knolboom e.d.

Voor een beschrijving van de indeling van het traditionele erf en de daarbij behorende beplanting wordt vaak verwezen naar de publicatie van Prof. Bijhouwer: "de Nederlandsche Boerenerven" (1943). Hij omschrijft deze indeling als volgt: *"dan blijkt dit te bestaan uit een eiland met huis en walhok, bijschuur en het bekende 'huisje aan de sloot'. Daarnaast en achter liggen als drie aparte eilanden de moestuin, de boomgaard en de melkbocht. En, typisch Noordhollandsch, deze geheele groep is omgeven, bijna aan alle vier zijden door een strook grond van zes tot tien meter breed, beplant met bomen en struiken. Deze windsingel ligt tusschen twee sloten, zoodat de boomwortels niet kunnen doordringen in moestuin of boomgaard, terwijl hun zomen ook niet zoo gauw hinder veroorzaken aan de gewassen"...*

Deze beschrijving berust op de situatie zoals die in de droogmakerijen werd aangetroffen. Hij constateert tevens dat deze door hem geprezen aanpak, in 1943, reeds een sterke achteruitgang te zien heeft gegeven waarbij slootdemping, veranderend erfgebruik e.d. een rol spelen. Bij de jongere boerderijen in de Kop van Noord-Holland en de Ijolders werd deze erfindeling niet teruggevonden waarbij het akkerbouwkarakter een belangrijke rol gespeeld kan hebben. De traditionele indeling berustte op het principe dat er op de boerderij zoveel mogelijk voor eigen gebruik werd geproduceerd, boomgaard en moestuin hadden een duidelijke functie.

De beplantingen

Zoals al opgemerkt werd de keuze van de beplantingen qua vorm en soort ingegeven door de functies die ze moesten vervullen. De brede stroken, tussen de sloten, die de buitenste omgrenzing van het erf markeerden, werden beplant met bomen in de vorm van windsingel of laanbeplanting. Vaak spreekt men dan ook over de 'laening'. Dit werd voor een gedeelte ingegeven door het feit dat veel stolpboerderijen in de 17e eeuw gesticht werden door de kooplieden uit de grote steden, die het voorbeeld

Het Noordhollands boerenerv (uit: 'Nederlandse boerenerven' van ir. J. T. P. Bijhouwer, 1943).

van de buitenplaatsen langs Amstel en Vecht als inspiratiebron hadden. De 'laening' kan bestaan uit een windsingel (bosstrook) van soorten als es, iep, els en wilg waarbij het gebruik van het hout als 'geriefhout' een belangrijk onderdeel was.

Soms werden de stroken beplant met rijen bomen waar in veel gevallen de iep voor gekozen werd, wat steeds vaker voorkwam in verband met verlies aan de gebruikswaarde van het 'geriefhout' en de meer in zwing rakende verfraaiingsfunctie van de beplantingen. Op veel erven van de nu nog aanwezige stolpboerderijen kunnen we soms nog een of andere vorm van deze 'laening' terugvinden.

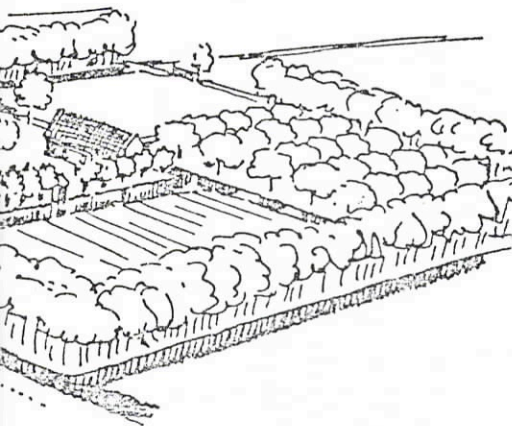

Boerderij-erv Leekermear, Wognum.

Veel van deze 'groene mantels van hoog opgaand geboomte' rond de stolpen zijn verdwenen, niet in de laatste plaats doordat de iepen waaruit zij bestonden geveld werden door de ook nu nog gevreesde iepenziekte. Herplant na het kappen van de iepen heeft slechts incidenteel plaatsgevonden en dan vaak niet meer in die grote aantallen als voorheen. Op enkele erven vinden we nu laanbeplanting van es, paardekastanje of populier.

Naast deze mantels van hoge bomen vinden we op de erven aan de voorzij-

de van de boerderijen vaak meer als sierboom aangeplante bomen als b.v. bruine beuk, linde, paardekastanje e.d. Dominant in het grote groene grasveld, dat vrijwel het gehele erf besloeg. Want het ontbreken van een bloementuin was karakteristiek voor het Noordhollandse boerenerf. Wel tref je er struikgroepen of sierheesters aan (b.v. hortensia, ribes, hulst). Daarentegen bloeiden in het voorjaar op de erven zeer uitbundig de sneeuwkllokjes, de crocussen en op sommige plaatsen de helder gele winteraconiet. Maar in de rest van het jaar had het boerenerf een sfeer van soberheid, eenvoud en rust, gemarkeerd door majestueuze bomen.

Geknotte bomen rond stolp, Schellinkhout.

Hoe verder

Veel is er de afgelopen decennia veranderd. De agrarische functie van veel stolpboerderijen is verdwenen. De erven veelal verkleind. Toch vinden we op veel plaatsen nog wel gedeelten van de indeling e.d. terug. Geeft dat aanleiding om te zoeken naar reconstructie en herstel? In een aantal gevallen kan dat tot de mogelijkheden behoren, echter de veranderingen in de tijd kunnen ook in aanleg en onderhoud van de beplantingen hun weerslag vinden. De eisen van de huidige gebruiker van stolp en erf zijn immers vaak geheel anders dan in het agrarische verleden.

Het vraagt de nodige creativiteit om het markante verschijnsel stolp en de bijbehorende beplantingen een nieuw aanzien te geven, daarbij rekening houdend met nieuwe wensen en ideeën. Waarbij niet uit het oog moet worden verloren dat het vaak om objecten gaat, gelegen in het landelijk gebied. Hetgeen beperkingen kan betekenen voor bijvoorbeeld vormgeving en gebruik van aan te planten soorten.

Als u van plan bent om de beplantingen op uw erf eens aan een kritisch oog te onderwerpen of ideeën heeft om iets te veranderen, bij te planten e.d. dan is een goed plan onmisbaar (bijv. herstel boomgaard, laanbeplanting). Zoals al vermeld is er géén eenduidig recept voor ieders erf. De individuele verschillen zijn te groot. Planen om iets te veranderen e.d. kunt u het beste samen met een deskundige op dit gebied bespreken. U kunt hiervoor contact opnemen met bijvoorbeeld een hoveniersbedrijf.

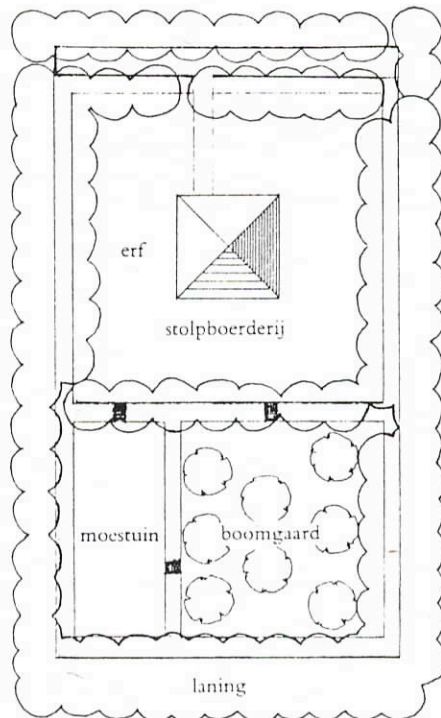
Ook kunt u voor informatie en advies contact opnemen met de Directie Bos- en Landschapsbouw van het Ministerie van Landbouw en Visserij. Bij deze dienst kunt u navraag doen naar de subsidiemogelijkheden bij aanleg van erfbeplanting (géén siertuin). Vooral in gebieden waar op dit moment een ruilverkaveling in uitvoering is, zijn over het algemeen ruime subsidiemogelijkheden aanwezig.

De erfbeplantingen hebben een lange en rijke traditie. Veel van hun schoonheid is de laatste jaren verdwenen. Echter nieuwe, weloverwogen plannen kunnen voor de toekomst iets van die oude luister laten terugkeren. Want in het open Noordhollandse poldergebied vormen de erfbeplantingen een dominerende rol in het landschapsbeeld. Zij kenmerken zich als "groene oases" in de weidse ruimte rondom.

Door uw inspanningen zullen ze dat ook in de toekomst kunnen blijven.

A. van der Leij.

De auteur is medewerker van het Consulentenschap Bos- en Landschapsbouw.

Typerende boerderij-erfbeplanting in de droogmakerijen (uit: 'Landschappen rondom de Zee', uitg. het Peperhuis, 1984).

Enkele nuttige adressen:

- Consulentenschap Bos- en Landschapsbouw
postbus 3005, 2001 DA Haarlem
(023-186161).
- Districtskantoren:
 - voor West-Friesland, Wieringen, Waterland:
postbus 15, 1687 ZG Wognum
(02297-2144);
 - voor Texel, Noordkop: Noord-Kennemerland, Zaanstreek:
postbus 365
1800 AJ Alkmaar
(072-122020);
 - voor Zuid-Kennemerland, Amstelland, het Gooi:
postbus 3005, 2001 DA Haarlem
(023-186161).
- Stichting Vrijwillig Natuur- en Landschapsbeheer Noord-Holland
postbus 4078, 2003 EB Haarlem
(023-306296).
- Bomenstichting
Donkerstraat 17, 3511 KB Utrecht
(030-331328).
- Plantenziektkundige Dienst (Districtskantoren)
(bestrijding iepenziekte o.a.):
 - postbus 434, 1800 AK Alkmaar
(072-125813 en 072-113514);
 - postbus 1067, 1430 BB Aalsmeer
(02977-20951);
 - postbus 42, 1620 AA Hoorn
(02290-31264).

VERBOUWEN VAN EEN STOLP IS VAKWERK

Bewoners van stolpen waren tot voor kort allen agrariërs en voor bijna 90% veehouders. De stolp was woning, stal en opslag voor hooi. Veel stolpen verloren de laatste 20 jaar hun agrarische functie, ze werden te klein of te ouderwets voor de moderne veehouderij. De veehouder die een moderne loopstal bouwde, bleef soms nog in de stolp wonen, soms werd de oude boerderij verkocht en kreeg dan vaak een stedeling als nieuwe huisheer. Het is moeilijk om van een historisch arabisch bouwwerk één of meer goede bewoonbare woningen te maken. Zonder meer zal het een kostbare verbouwing vergen, waarbij het gevaar groot is dat een ongerieflijk huis ontstaat met hoge verwarmingskosten en eeuwigdurend onderhoud. Ook bestaat het gevaar dat het karakter en de eenvoudige hoofdvorm van de stolp worden aangetast als te veel moderne voorzieningen zoals dakvensters en glaspuien voor het nieuwe gebruik worden aangebracht.

Voor het oplossen van de vele technische esthetische- en financiële problemen die zich voordoen bij het opnieuw indelen en verbouwen van een stolp doet u er goed aan een gekwalificeerde vakman te raadplegen. In dit geval een architect, een man of vrouw die vorm kan geven aan uw wensen en verlangens, die rekening houdt met uw mogelijkheden. Iemand die weet waar het bij bouwen om gaat. Een eerste oriënterend gesprek met de architect van uw keuze is kosteloos. Verloopt dit gesprek naar wens dan doet u er goed aan deze architect vanaf het prille begin in te schakelen om:

1. uw wensen en ideeën onder de loep te nemen
2. het budget bij de beschouwing te betrekken
3. het programma van eisen op te stellen
4. voorstudies te maken
5. gesprekken met instanties te voeren.

n.b. Voor dit voorbereidende werk bent u de architect wel honorarium verschuldigd, ook al wordt er niet verbouwd.

Het uitwerken van het verbouwingsplan, het indienen bij de gemeente voor een bouwvergunning en het aanvragen van subsidies, als dit mogelijk is, worden door de architect verzorgd. Ook het bestek waarin alle technische bijzonderheden en voorwaarden voor de uitvoering staan omschreven wordt door de architect samengesteld, zodat één of meer aanne-

mers exact kunnen uitrekenen wat de verbouwing u zal gaan kosten. Talrijk zijn helaas de voorbeelden van nieuwe stolpeigenaren die de verbouwing van hun landelijke nederzetting onderschatten en technisch en financieel in de problemen kwamen.

Onze stichting kan u vaak gedetailleerd advies geven, maar natuurlijk nooit een uitgewerkt plan aanreiken, daarvoor is de materie te complex en te omvangrijk.

C. de J.

(tekst afkomstig uit de brochure "De architect; 13 vragen, 13 antwoorden" van de BNA, Keizersgracht 321, 1016 EE Amsterdam, 020-228111).

Verzoeken om advies gaarne schriftelijk te richten aan: Boerderijstichting Noord-Holland, Schapenlaan 20, 1862 PW Bergen.

TENTOON- STELLING "DE STOLP TE KIJK"

De reizende tentoonstelling 'De stolp te kijk' is vanaf 1979 tot nu toe 42 maal in Noord-Holland te zien geweest, in o.a. musea, oudheidkamers, gemeente- en dorps huizen, kerken, bibliotheken en ook in stolpen. Het afgelopen zomer- en najaarsseizoen was de tentoonstelling in: Grosthuisen (in de Grosthuiser School), als onderdeel van een onderwijsproject; Alkmaar (Stedelijk Museum) en Burgerbrug (in de Hervormde Kerk), in samenwerking met de Historische Vereniging 'Zijpe'.

De tentoonstelling geeft met fraai fotomateriaal van Wijnand Jongens, tekeningen van L. Brandts Buys en bondige teksten een overzicht van de Noordhollandse stolp en diens omgeving.

Zo wordt de ontwikkelingsgeschiedenis getoond; de verschillende stolptypes met overeenkomsten en verschillen; de constructie, versieringen, bedreigingen en voorbeelden van goede en slechte restauraties.

De komende maanden is de tentoonstelling te zien in:

Heerhugowaard, Agrarische School (11 januari t/m 7 februari);
 Abbekerk, Dorps huis (2 t/m 6 maart);
 Texel, Raadhuis den Burg (8 maart t/m 12 april).
 Stompeters, Gemeentehuis Schermer (optie voor periode half april-half mei).

BOERDERIJEN- STICHTINGEN BIJ EEN

In de loop der tijd is een aantal provinciale boerderijstichtingen in Nederland opgericht. (Drenthe, Zeeland, Noord-Brabant, Utrecht en Noord-Holland).

De NCM (Nationale Contactcommissie Monumentenbescherming), was indertijd bezorgd dat er geen organisaties bestonden die zich specifiek voor boerderijen inzetten. Daarom heeft zij in 1978 een landelijke Werkgroep Boerderijen opgericht en een instigerende rol gespeeld bij het opzetten van provinciale boerderijstichtingen. Deze stichtingen bestaan op zichzelf, de NCM vervult alleen een coördinerende functie.

De Boerderijstichtingen zijn op 19 mei en op 25 november j.l. bijeen geweest. Een goede voorlichting naar overheid en particulieren is een gemeenschappelijk doel; de verwachting is dat ongeveer een derde van het huidige boerderijenbestand van functie zal veranderen.

Stolpboerderij 'Uit den Haak', Schagerbrug.

Oude boerderijen en buiten- verblijven in de Zijpe

De Zijpe, drooggevallen in 1599, telt naast molens een groot aantal boerderijen en buitenverblijven die herinneren aan de tijd dat regenten hier veel eigendom bezaten. De auteur Piet Dekker heeft de stichting en lotgevallen van alle historische panden, vooral stolpen, langs de Groteloot minutieus te boek gesteld. Dat heeft twee kloelke delen opgeleverd (deel 1: de oostzijde; deel 2: de westzijde van Zijpersluis tot in Sint Maartensbrug).

Per deel: f 47,50. Verkrijgbaar in de boekhandel of te bestellen bij uitgeverij Pirola (02209-3131).

Nieuwsbrief nr. 1, december 1988

Fotoverantwoording: pag. 1 en 2: W. Jongens; pag. 3: M. Groentjes; pag. 4: G. Stoekenbroek.